

Finanskrise og aristokratiets opprør Adelens kamp mot kongen

Tekst/illustrasjoner:

Anne Schjelderup/Clipart.com

Filosofiske spørsmål:

Anne Schjelderup og Øyvind Olsholt

Sist oppdatert: 15. november 2003

Gjennom hele 16- og 1700-tallet hadde det pågått en maktkamp mellom konge og adel. Kongen så det nødvendig å foreta samfunnsendringer som rokket ved adelens tradisjonelle rettigheter. Dette mente adelen han ikke hadde rett til. Adelen fikk støtte fra rike og velutdannede borgere. Dette kan synes merkelig i og med at de kongelige reformer stort sett var til fordel for alle utenom adelen. Saken var at de rike borgerne støttet adelen, ikke fordi de ikke ønsket reformer, men fordi de ønsket å begrense kongens makt.

Frankrike sliter med krigsgjeld

Frankrike var etter avslutningen av den amerikanske uavhengighetskrig sterkt nedtyngt i krigsgjeld, og landet var på vei inn i en finanskrise som ikke kunne løses uten adelens og kirkens hjelp. De franske bøndene betalte allerede så mye skatt at det var uforsvarlig å sette opp skatten enda mer. Det ville kunne føre til bondeopprør. Den eneste måten å øke skatteinntektene på, var derfor å skattlegge landets privilegerte, de betalte nemlig ikke skatt fra før.

Adelen blir pålagt å betale skatt

For å få økonomien på fote, presenterte kongen, ved finansminister *Calonne*, i 1786 en justisreform som bl.a. lettet bøndenes kår, lettet handelen, samt innførte skatt for adelsstanden. Dette forslaget falt ikke i god jord i parlamentene – hvor jo adelen var i flertall.

På denne tiden hersket en maktbalanse mellom kongen og parlamentene. Det mektigste parlamentet var paris-parlamentet, og man kan si at makten var delt mellom kongen og paris-parlamentet siden kongen var avhengig av at paris-parlamentet godtok en ny lov før den kunne bli gjort gjeldende. Kongen kunne riktignok tvinge lover igjennom uten godkjenning fra parlamentet: ved såkalt *lit de justis* – men dette medførte fare for at adelen ville gå til opprør mot kongen.

Notabelforsamlingen innkalles

Siden det var utelukket at paris-parlamentet ville støtte et forslag som rokket ved adelens privilegier, ble det innkalt en notabelforsamling. Notabelforsamlingen var så kritisk til forslaget at *Calonne* fikk avskjed, og ble etterfulgt av sin argeste motstander i notabelforsamlingen, erkebiskop *Brienne*.

Brienne måtte imidlertid løse den samme finanskrisen, og førte kampen videre for *Calonnes* skatteforslag. Notabelforsamlingen, som ikke våget å godkjenne et så drastisk forslag, hevdet at de ikke hadde myndighet til å avgjøre et så stort spørsmål, og rådet kongen til å innkalle stenderforsamlingen. Dette betød i praksis at kongen, for å kunne foreta de forandringer han ønsket, først måtte rådføre seg med representanter fra hele folket.

Kongen forviser parlamentet

Dette ville ikke kongen og han nektet derfor å innkalle stenderforsamlingen. I stedet bestemte han seg for å drive forslaget gjennom ved lit de justis. Dette ble oppfattet som et overgrep fra kongens side ettersom både paris-parlamentet og notabelforsamlingen allerede hadde avvist forslaget. Parlamentet svarte derfor med å erklære kongens lit de justis for lovstridig. Kongen ble da sint og forviste hele parlamentet til Troyes – et gudsforlatt sted langt ute på landsbygda!

Kongen setter parlamentene ut av spill

Der ble ikke parlamentet værende lenge. De økonomiske problemene var ennå ikke løst, og landet var iferd med å gå bankerott. Finansminister *Brienne* måtte derfor krype til korset og be parlamentet komme tilbake til Paris. Han måtte også skrinlegge forslaget fra kongen.

Kongen gikk nå enda mer drastisk til verks: han fratok parlamentene store deler av deres myndighet og oppgaver og opprettet en ny lovgivende forsamling som han kalte «*Cour Plenier*». Denne forsamling skulle registrere nye lover samt 45 nye lokale domstoler.

Aristokratiet gjør opprør

Men dette var nok ikke så lurt. Flere steder i landet gikk nå aristokratiet til opprør, og de fikk støtte av mektige borgere. Mange av disse var embetsmenn som arbeidet i staten. Dermed var nå hele statsapparatet iferd med å bryte sammen.

I 1788 var finanskrisen så akutt at alle utbetalinger fra statskassen måtte opphøre. Kongen hadde nå liten støtte noe sted. Dessuten var kongens maktapparat iferd med å smuldre opp. Opinionen krevde stenderforsamlingen innkalt på nytt, og kongen så ingen annen utvei enn å etterkomme kravet. Forslaget om å ilegge adelen skatt ble opphevet, tidligere finansminister *Jaques Necker* ble gjeninnsatt, parlamentene ble gjeninnsatt og generalstendene ble innkalt. De hadde ikke vært sammenkalt siden 1614.

Filosofiske spørsmål

1. Tenk om Frankrike ikke hadde del tatt i krigen i Amerika, så hadde landet heller ikke pådratt seg krigsgjeld. Uten krigsgjeld hadde kongen ikke trengt å pålegge adelen å betale skatt. Og hvis kongen ikke hadde pålagt adelen å betale skatt, hadde adelen og de rike borgerne heller ikke hatt noen grunn til å gjøre opprør. Dermed kunne kanskje hele revolusjonen vært unngått?

Hva burde etter din mening vært gjort annerledes? Burde:

- Frankrike latt være å del ta i den amerikanske borgerkrigen og dermed unngått krigsgjeld?
- kongen latt være å pålegge adelen å betale skatt?
- adelen latt være å gjøre opprør på grunn av kravet om å betale skatt?

Hvem begår etter din mening den største urett: Landet Frankrike som del tar i krig, kongen som pålegger adelen skatt eller adelen som gjør opprør mot kongen?

2. Kongen hadde rett til å gjennomføre loven selv om parlamentet nektet å godkjenne dem. Dette ble kalt for lit de justis. Kongen var imidlertid varsom med å bruke denne retten av frykt for å pådra seg adelens vrede.

Kan denne retten kongen hadde sammenlignes med voksnes rett til å bestemme over barn selv om barna ikke er enige i det som blir bestemt? Har voksne en lit de justis overfor barn? På hvilke områder gjelder i så fall denne retten, på hvilke områder gjelder den ikke? Har barn noen ganger rett til å gjøre opprør mot voksne? Eller må barn alltid godta det de voksne bestemmer? Har barn noen ganger en lit de justis overfor voksne?

3. Kongen bryr seg ikke om notabelforsamlingens råd om å innkalle stenderforsamlingen, men forsøker i stedet å triumfere gjennom forslaget på egen hånd. Når så parlamentet nekter å godta kongens lit de justis, svarer kongen med å sende hele parlamentet på «tur»!

Synes du kongen er urimelig her? Eller er det parlamentet og notabelforsamlingen som er urimelige siden de ikke kan gå med på de reformene kongen foreslår? Hva vil etter din mening vært en fornuftig og rimelig løsning på denne konflikten (dvs. en løsning som ga alle parter litt rett)? Finnes det alltid fornuftige og

rimelige løsninger på konflikter eller må man noen ganger ty til maktbruk og vold for å få det som man vil?

4. *Jo mere makt kongen legger bak forslaget sitt, jo mer motstand møter han. Er dette et prinsipp som gjelder i andre forhold også:*

- Blir du flinkere til å spille fotball jo mer du trener?*
- Blir du flinkere til å løse matematikkoppgaver jo flere oppgaver du løser?*
- Blir et annet menneske mer glad i deg jo mer du anstrenger deg for å få det til å bli glad i deg?*
- Blir du gladere jo mer du forsøker å gjøre deg selv glad?*
- får du det mer som du vil jo sintere og strengere du blir eller er det heller omvendt?*